

NADA

đanas i sutra

Iskustva iz trogodišnjeg
rada na demokratizaciji u Bosni i Hercegovini

südost
Europa Kultur e.V.

supported by the

European Commission

Pregled sadržaja

Predgovor

Tri godine u četiri Centra na 28 stranica - veliki izazov! 3

Ideja

Projekat se zove „Nada”. Ali kako će to izgledati? 4

Zemlja

Südost u BiH: Četiri Centra i Ured za koordinaciju 6

Ured za koordinaciju: Tu se sastavljaju konci 7

Centri

Bijeljina: Gledati ponovo naprijed 8

Novi: Razbuditi grad i njegove građane 9

Odžak: Promoviranje aktivizma i tolerancije 10

Teslić: Ponovo omogućiti zajednički život 11

Aktivnosti

Rad NVO-a : Civilno društvo puno nesporazuma 12

Priče uz kafu: Pokrenuti sopstvene priče 14

Radionice: Centri prepoznatljivi kao “sigurna mjesta” 16

Konferencije terapeuta: Uspostavljeni su kontakti 17

Seminari “Bajke”: Pričama protiv svakodnevnih briga 18

Težišta

Rad sa omladinom u Odžaku: Zainteresovati se za svoj grad 19

Rad sa Romima u Bijeljini: Ljetna škola nailazi na podršku 20

Psiho-socijalni rad u Tesliću: „Da bi život mogao teći dalje” 22

Civilno društvo u Novom: Prepoznati probleme i zajednički ih riješiti 24

Pogled unazad

“Nada” daje uistinu nadu 25

Pogled naprijed

“Südost” odlazi, “Pons” ostaje 26

Zahvalnica i impresum

28

Tri godine u četiri Centra na 28 stranica - veliki izazov

16, 20, 24 - broj stranica ove brošure je vremenom stalno rastao. Na kraju smo bili na 28 stranica punih slika i teksta. Uprkos tome: imamo osjećaj da nije bilo dovoljno mjesta da se predstavi sve, što se u protekle tri godine u četiri Suedost Centra u BiH desilo i da se pomenu sve osobe koje su učestvovala u našem radu. Između ostalog, to su posjete učenika Filmskom festivalu u Sarajevu, koje su za djecu bile nešto posebno. Ili posjeta umjetnika pantomime Patrisa, koji je uspio da nasmije djecu. Za to i za mnogo toga drugoga, nije bilo dovoljno mjesta.

Ali, vjerovatno je opširno predstavljanje svih aktivnosti i nabranjanje svih imena i nemoguće, a bilo bi i zbunjujuće. Mislimo da je važnije da ova brošura pruži dobar pregled o projektu “Nada” i njegovoj ideji. Osim toga, htjeli bismo da čitaoci upoznaju zemlju i da osjete atmosferu u Centrima i u timu. To je tim koji nas je vrlo prijatno i otvoreno primio i u kojem smo se mi, u dobra tri mjeseca našeg boravka u Bosni, vrlo prijatno osjećali. To je bilo veselo, uzbudljivo i poučno vrijeme, na kojem želimo da se zahvalimo. Nadamo se da će se kolege Südosta prepoznati u ovoj dokumentaciji.

*Jadranka Kursar
Jens Tönnemann*

Ova brošura je nastala u okviru studentskog boravka Jadranke Kursar i Jensa Tönnemanna, koji je potpomognut od ASA-programa berlinskog „InWEnt gGmbH“ (www.asa-programm.de).

Projekat se zove „Nada“. Ali kako će to izgledati?

Bosna i Hercegovina je u više pogleda komplikovana zemlja. Prije svega, ona je zemlja u fazi transformacije, koja mora da prevaziđe težak prelazak iz socijalističkog društva i privrede ka demokratskom i tržišnom sistemu. Pri tome se ne smije zaboraviti da nova Bosna i Hercegovina, kao samostalna država, ne postoji dugo i da je decenije industrijskog zamaha doživjela samo kao dio bivše Jugoslavije, tako da ekonomski i društveni uslovi za samostalnost poslije drugog svjetskog rata nisu stvoreni. I naravno, Bosna i Hercegovina je poslijeratna zemlja, u kojoj se veliki dio sadašnjeg stanovništva žestoko borio jedan protiv drugog, zemlja u kojoj su se desili svirepi zločini i u kojoj skoro svaka porodica, oplakuje žrtve. Razaranja, bijeg, protjerivanje i povratak su redosljed, koji cijelu zemlju i danas dovodi u nesigurnost i neizvjesnost. Na kraju je Dejtonskim sporazumom stvoren državni sistem, koji je doduše obustavio ratovanje, ali je isto tako i sistem, koji je pod pritiskom birokratije, proporcionalnog razmišljanja i ogromnog uticaja međunarodne zajednice i koji je praktično prouzrokovao administrativnu podjelu Bosne i Hercegovine u dvije formacije, takozvane entitete (Republiku Srpsku i Federaciju BiH). Ovdje je sigurnosni faktor bio daleko ispred demokratije i privrednog razvoja, ali ko se tome čudio u ondašnjem trenutku? Ipak, danas se vidi, da upravo nedovršena demokratizacija u sistemu i društvu ugrožava uspjehe na putu ka konsolidaciji. Raspoloženje je, možemo reći, ipak loše: međunarodna pomoć i pažnja opadaju, domaćim političarima jedva da se vjeruje.

U ovom nadom siromašnom okruženju htjeli smo, dakle, da probudimo nadu sa projektom za demokratizaciju. Tačno. Upravo ovdje.

Najvažnije za jednu funkcionalnu demokratiju su demokrati, dakle osobe, grupe i institucije, koji žele da se brinu o razvoju njihove zajednice, koji se odgovorno angažuju za poboljšanje čovječanstva, i koji se pri tome konsekventno pridržavaju demokratskih pravila, zato što razumiju njihovu principijelnu vrijednost. Ovakve demokrate treba Bosna i Hercegovina i tu započinje naš projekat. Građani treba da nauče da se efektivno, ali uvijek demokratski, angažuju za javno mnjenje, da vode diskusije sa drugim demokratima, vlastima i građanima, dakle, da se akademski izrazimo, oni treba da razviju civilno društvo. Pri tome je naš zadatak, da postojeće sposobnosti,

Tim u Berlinu: Dirk Sabrowski i Doris Nucke

ideje, grupe i pojedince ojačamo, povežemo i profesionalizujemo, te utičemo na razbijanje predrasuda. To će uspjeti samo ukoliko već postoji podloga. Inicijative nastale vještački, po pravilu brzo nestanu.

Ove demokratske začetke nije bilo uvijek lako naći u “naša četiri mjesta”, tim više, što je ovaj projekat za sve učesnike bio potpuno nov. Prvo smo morali mi sami da udahnemo život našem projektu, da razvijemo aktivnosti koje su odgovarale pojedinim mjestima i istovremeno da

uzmemo u obzir različite odnose u ova četiri mjesta kao i sposobnosti i ličnosti naših kolega. To je zahtijevalo mnogo truda i vremena, ali smo na kraju mogli da zaključimo, da se naše kolege iz Bosne i Hercegovine identifikuju sa tim što rade, zato što su i sami učestvovali u razvoju toga. Oni ne rade za südos, oni su südos BiH. I za to je u početku trebalo vremena, dok svi nisu sa ubjeđenjem i iznova ponavljali ljudima: „Mi ne dijelimo humanitarnu pomoć, mi ovdje želimo stvarno nešto da promijenimo.“ .

Naša osnovna misao je dakle: Mi ne rješavamo probleme mještana, već poboljšavamo trajno njihove sposobnosti, da samostalno rješavaju sopstvene probleme.

Dirk Sabrowski
Direktor projekta

Südost u Bosni i Hercegovini

Četiri Centra i jedan Ured za koordinaciju

Bos. Novi / Novi Grad

Pogranični grad sa 30.000 stanovnika-Rad sa omladinom i civilnim društvom

Teslić

Grad u Republici Srpskoj. Težišna tačka je psihosocijalni rad.

Odžak

Jedini Südost centar u Federaciji-intezivan rad sa omladinom.

Tuzla

Drugi po veličini grad u Federaciji - ovdje se nalazi Ured za koordinaciju.

Bijeljina

Sa 130.000 stanovnika, druga opština po veličini u Republici Srpskoj - Težišna tačka: Rad sa Romima i lokalnim organizacijama.

Bosna i Hercegovina ima otprilike četiri miliona stanovnika. Iako postoji centralna vlada u Sarajevu, zemlja je raščlanjena u dvije odvojene upravne jedinice: u bošnjačko-hrvatsku Federaciju i Republiku Srpsku, od kojih svaka ima vladu u Sarajevu odnosno u Banjoj Luci. Osim Centra u Odžaku i Ureda za koordinaciju u Tuzli, svi südost centri se nalaze u Republici Srpskoj, koja važi kao privredno slabiji entitet.

Ured za koordinaciju u Tuzli

Tamo gdje se svi konci drže zajedno

Na Jadrancinim policama u uredu u Tuzli poredani su zeleni registri, po dva u redu za Teslić, Odžak, Novi i Bijeljino. Na zidu visi tromjesečni plan u bojama, na policama su nagomilane brošure i razni dokumenti. Iako je sve popunjeno, ipak je sve vrlo uredno. Tako i mora, inače bi Jadranka i njena kolegica Medina teško mogle pronaći što im treba. Jer, u Tuzli se svi konci drže zajedno. Iznova treperi e-mail, poštanski fah, saradnici šalju iz Centara pitanja, prijedloge i izvještaje. Stalno zvoni telefon. Danijela iz Bijeljine ima problem sa jednom organizacijom, Mirsad iz Novog predlaže još jednu „Priču uz kafu“, Sanjin iz Odžaka ima poteškoća sa svojom pozorišnom grupom. „, Mi smo odgovorni za sve saradnike“ kaže Jadranka, sudost-koordinator u BiH, „i stoga smo u stalnom kontaktu sa sudostom u Berlinu“.

Nada kao proces učenja

Medina se brine o „brojkama i paragrafima“, znači o finansijama, zaposlenima i pravnim pitanjima. To često nije lako, jer u oba entiteta postoje različiti zakoni. Jadranka prati dnevni rad u Centrima, čita sedmične i mjesečne izvještaje, sakuplja, ali i daje ideje saradnicima. Ideja ima puno, ali se sve ne uklapaju u projekat. „, Mi ovdje razmišljamo o neophodnim resursima, postavljamo konkretne ciljeve i odlučujemo koje će se ideje sprovesti u djelo“, kaže Jadranka. „, Na početku je to bilo teško, jer nije postojao priručnik, u kojem bismo mogli da vidimo, kako uraditi neke stvari.“. Ovaj posao je bio za sve njih proces učenja. Tokom tri godine rada projekat „Nada“ je polako dobijao svoj sadašnji oblik, svaki Centar je razvio svoje težište rada, svaki saradnik je prepoznao svoju jaču stranu. Distanciranost prema osobama i mjestima omogućila je Jadranci, da ideje i aktivnosti sagleda objektivnije i sa manje emocija, nego njene kolege u Centrima. Ali njoj takodje nedostaje ta bliskost. Ustvari, ona je navikla na rad „na terenu“. Prije nego što je došla u sudost, intervjuisala je rodbine nestalih iz Srebrenice i pomagala u obnovi povratničkih sela. „,I danas bih najradije otišla u naše Centre i pomagala na licu mjesta“, kaže i smije se. „, Jednostavno me čini sretnom, da pomazem ljudima“.

*Medina Bektić
Jadranka Dejanović*

Bijeljina

Ponovo gledati naprijed

Bijeljina raste i raste. Niko ne zna tačan broj stanovnika ovog grada u Republici Srpskoj, koji je samo deset kilometara udaljen od granica Republike Srbije i Crne Gore, i Hrvatske. Procjenjuje se da opština ima oko 130.000 stanovnika. Nedostaju stambeni prostor i radna mjesta, infrastruktura je preopterećena. Na ulicama u centru grada su zastoji, škole rade u tri smjene. Već tokom rata su izbjegle na hiljade bosanskih Srba u Bijeljini, zato što su se ovdje osjećali sigurni od ratnih dejstava. Istovremeno je iz Bijeljine izbjeglo oko 25.000 Bošnjaka. Takođe je 6.500 Roma napustilo grad - mnogi u smjeru Berlina, gdje su uspostavili prve kontakte sa sudostom.

Kada je 2003. prvi Bošnjak ponovo vraćen na posao u opštinskoj upravi, važilo je to kao veliki uspjeh. Ipak, postoje još uvijek zategnutosti između stanovnika, izbjeglica i povratnika. „Prvi korak ka ostavljanju prošlosti na miru je sigurna egzistencija“, kaže Danijela iz sudosta, „ali mnogi nemaju svoj dom i platu. Kako mogu onda da se bave bilo prošlošću ili budućnošću?“ Tridesetdvođodšnjakinja je tokom rata ostala u Bijeljini i može da razumije ljude. „Ja sam moje najbolje godine izgubila u ratu“, kaže ona, „sada hoću napokon da gledam naprijed i drugima da pomognem, da isto gledaju naprijed.“ Da li u razgovoru sa predstavnicima Roma ili sa potencijalnim donatorima, sa direktorima škola ili sa gradskom upravom: Ona pažljivo sluša, strpljiva je i pokušava razgovarati sa dobrim argumentima i kada je već potpuno promukla, jer se mora imati sluha nastojanjima za promjene u jednoj velikoj grupi.

Osnovan omladinski savjet

Istrajan je isto i njen kolega Nebojša. „Ja čvrsto vjerujem, da ovdje stvari mogu da se promijene“, kaže on, „to ne ide preko noći, ali je moguće.“ On je u Bijeljini inicirao ponovno okupljanje nevladinih organizacija u lokalni NVO Forum i i aktivno učestvovao u osnivanju Savjeta mladih Bijeljine, s kojim je on naročito ponosan: omladina priprema program na radiju, ide na sastanke opštinskog savjeta, prisustvuje sastancima skupštine opštine, bori se protiv konzumiranja droge i pregovara sa preduzećima da ponude mladima pripravnika mjesta. „Cilj je da sve to funkcioniše samostalno“, kaže Nebojša zadovoljno.

Danijela Čolaković i Nebojša Sajić

Bosanski Novi / Novi Grad

Razbuditi grad i njegove građane

Tamo gdje se uliva Sana u Unu, usred zelenilom obraslih brežuljaka, leži Bosanski Novi/Novi Grad ili jednostavno Novi, kako ga uostalom nazivaju njegovi stanovnici. To ćemo ime i mi koristiti u daljnjem tekstu. Ovo mjesto je prije rata bilo važan saobraćajni čvor, u Novom su se zaustavljali vozovi iz Beograda, Sarajeva, Splita i Zagreba. U gradu, i u 50 okolnih naselja, živjelo je oko 45.000 ljudi, od toga jedna polovina Bošnjaka i druga polovina bosanskih Srba. U ratu su skoro svi Bošnjaci izbjegli u okolna mjesta ili u inostranstvo. Istovremeno su bosanski Srbi bježali iz drugih dijelova Bosne i Hrvatske u Novi. Novo srpsko većinsko stanovništvo je preimenovalo grad u „Novi Grad“.

Mnoge izbjeglice se do danas nisu vratile. Željeznička stanica je poluprazna, veliki hotel „Una“ i robna kuća u centru grada su devastirani.

*Jelena Maksimović i
Mirsad Kusumović*

Samo još 30.000 ljudi živi u opštini, koja pripada Republici Srpskoj i nalazi se neposredno na granici sa Hrvatskom. Mnogi, a naročito povratnici, imaju poteškoća da pronađu posao. Mirsad, koji je tokom rata izbjegao u Bielefeld, poznaje situaciju povratnika vrlo dobro. Kada se vratio u Novi, u njegovoj kući su živjele dvije izbjegličke porodice. Pola godine je trajalo dok su one pronašle neko drugo prebivalište i on mogao da se vrati u svoju kuću. Zajedno sa Rasemom počeo je te iste godine da radi u sūdostu. Na početku su tražili kontakte sa NVO-ima, školama, obdaništima i opštinskom upravom i

razgovarali o situaciji u mjestu. „Tada smo sve saznali“, sjeća se Mirsad, smješkajući se. Na primjer, da se samo mali broj građana angažuje u nevladinom sektoru i da opštinski predstavnici rade šta hoće; da se mladi u Novom dosađuju i da imaju probleme sa drogom i alkoholom.“ Südostim je pokušao da ojača NVO-scenu, da približi ljude jedne drugima i da poboljša kontakte sa susjednim gradom, Bosanskom Krupom. I poslije osam godina od završetka rata odnos između gradova još je uvijek hladan. südost je uspostavio kontakt omladine između dva grada i organizovao razmjenu umjetnika. Rasemina nasljednica Jelena, koja i sama ima tek 25 godina, intenzivirala je rad s mladima. Prije ovoga Jelena je u susjednom Prijedoru osnovala savjet omladine i tako upoznala i mlade iz Novog. „Mi pokušavamo da probudimo ostale mlade.“, kaže ona, „osnivanjem omladinskog savjeta, na primjer.“

Odžak

Promoviranje aktivizma i tolerancije

Hasan je imao trinaest godina, kada su mu avioni prelijetali iznad glave i kada je bježao prema kanalu. „Vidio sam, kako bombe padaju na Odžak i osjetio kako zemlja podrhtava ispod mojih nogu“. On i njegova porodica su dva puta bježali iz Odžaka, prvo u Hrvatsku, i drugi put u sigurnu Njemačku. Slično je proteklo i Sanjinovo mladalačko doba. On je prije rata odrastao u susjednoj Modriči, danas u Republici Srpskoj. Obojica su se vratili 1997/98, s tim što se Sanjin vratio u Gradačac, u Federaciju. Poslije zaključenja mirovnog sporazuma u Dejtonu, došlo je do takozvanog „obostranog“ preseljenja. Bosanski Srbi su prešli u Republiku Srpsku, gdje su se na graničnoj liniji izgradile mnoge kuće. U Odžaku, u Federaciji, preseljavaju se Bošnjaci i bosanski Hrvati. Mnogi od njih su povratnici iz Njemačke. Zato nije ni čudno, da se kod pekara ili konobara može naručiti i na njemačkom. 1990. godine opština je imala preko 30.000 stanovnika, međutim trenutno broji samo oko 20.000.

Jačanje međuentitetskih veza

Ovo mjesto sa trinaest fabrika je u ratu potpuno razoreno. „Tokom napada nije nijedna kuća ostala neoštećena“, kaže Hasan. Tek prije kratkog vremena su tri fabrike počele ponovo da rade. Broj nezaposlenih iznosi još uvijek preko 60 procenata i finansijska sredstva kantona odlaze skoro isključivo u Orašje, tako da omladina, prije svih, ne vidi nikakvu perspektivu. „Mladi su otvoreni i žele biti aktivni, dok je to kod starijih puno teže“, misli Sanjin. Oba radnika šudosta su dala svoj doprinos unapređenju demokratskih procesa, podržavajući rad Posmatračke grupe, koja je zamišljena da djeluje kao vezna karika između lokalnih vlasti i građana. Osim toga, inicirali su i Forum NVO, u čijem radu, pored šudosta, aktivno učestvuju četiri građanska udruženja. Osim ovoga, Hasan i Sanjin okupljaju mlade ljude, koji učestvuju u kreiranju omladinskih novina, pozorišta i različitih radionica namjenjenih djeci i omladini. Djeca povratnika i omladina trebaju da razviju sopstvenu inicijativu i toleranciju, kako bi znanja i vještine, stečene tokom boravka u Njemačkoj, mogli da primjene u svojoj domovini, i da uspostave veze između škola u oba entiteta.

Sanjin Omeragić i
Hasan Čeliković

Teslić

Ponovo omogućiti zajednički život

Afeda i Koviljka se angažuju kod humanitarnih organizacija još od kraja rata, pomažu onima kojima je pomoć najpotrebnija. Projekat „Nada“ ima sasvim drugačije aspekte. Demokratizaciju i podsticanje sopstvene inicijative kod civilnog stanovništva su mogući, samo ukoliko ljudi mogu da vjeruju u budućnost. „Svako, ko kod nas traži pomoć, dobrodošao je“, glavna je deviza njih dviju. Koviljka se intenzivno stručno obučavalo, da bi pomogle ljudima da savladaju preživljeno u ratu.

Tokom ratnih godina, Teslić se nalazio dva kilometra udaljen od linije fronta.. Danas se Teslić nalazi u Republici Srpskoj. Opština ima oko 53.000 stanovnika, od kojih su 80 procenata bosanski Srbi.

Smanjiti strahove i predrasude

„Zašto se ne udružite?“, pitala je Afeda bivše logoraše. Oni osnivaju potom jedno udruženje, koje je postalo partner NVO-foruma i danas broji preko 100 članova. Iako su više puta pitali da se udruženju ustupi jedna prostorija, opštinska uprava još uvijek nije spremna a nema ni dovoljno novca za infrastrukturu. Ulice i kuće su još uvijek prepune rupa od granata, a ne postoji ni pozorište ni kino. Osim jedne stare fabrike za preradu drveta, jedva da postoje druga radna mjesta.

Da bi ljude oslobodili njihove nezaposlenosti i i ratnih trauma, Afeda i Koviljka su pokrenule različite kurseve, sastanke i akcije. Afeda priča sa smiješkom: „Samo još nismo organizovali kurs za kuhanje“.

Centar je polazno mjesto, jedno „sigurno mjesto“, gdje ljudi različitih nacionalnosti razmjenjuju svoja mišljenja, oslobađaju se strahova i predrasuda i zajedno rade za zajedničku budućnost. „Nas se ovdje pita za sve moguće“, kažu obje, ali im to ne smeta, jer „najveće zadovoljstvo je, vidjeti sjaj u očima srećnog čovjeka“.

*Afeda Suljić i
Koviljka Špirić*

Rad sa nevladinim organizacijama

Civilno društvo puno nesporazuma

Kuhinja u südost centru u Bijeljini puni se dimom cigareta i zabrinutih lica. Za stolom sjede Nebojša Sajić i Jasmina Ivošević, predsjednica lokalnog NVO Foruma. Oni diskutuju o tome, šta bi trebalo poboljšati, da nevladine organizacije u Bijeljini vuku konopac na istu stranu. Predstavnici NVO-a se međusobno ne razumiju i parola „zajedno smo jači“ izgleda da ne funkcioniše. Forum se nalazi u krizi. Od toga se Nebojši stvaraju bore na čelu. On je mjesecima razgovarao sa predstavnicima organizacija, kako bi im objasnio smisao i svrhu saradnje. „Zajednički projekti se više podržavaju i zajedno možemo u javnosti mnogo bolje da nastupimo“, objašnjavao je on organizacijama, „možemo da razmjenjujemo ideje i informacije, da pomažemo jedni drugima i da motivišemo više ljudi da postanu aktivni.“ Na kraju se udružilo šesnaest organizacija. „Neke organizacije žele zaista da radimo zajedno i da zajednički sprovodimo ideje“, kaže Nebojša sa pouzdanjem, „takođe i kad se projekat “Nada” završi.”

Povezati i profesionalizovati rad NVO-a

Kao i u Bijeljini, südost je pokušao u protekle tri godine i u ostalim Centrima da približi građanima rad nevladinih organizacija, da razgradi predrasude, da profesionalizuje rad udruženja i da ih međusobno poveže. Südost je organizovao treninge za predstavnike NVO-a, na kojima su učili pisanje prijedloga za projekte, i sa njima radili seminare za “fundraising i management”. Ali, kao što primjer Bijeljine pokazuje, rad sa NVO-ima nije uvijek jednostavan. Drugačije nego u Njemačkoj, gdje se civilno društvo probudilo sedamdesetih godina i gdje su se ljudi pronašli u inicijativama, da bi se zauzeli za svoje ideale i interese, u BiH nedostaje pravi, izgrađen građanski pokret. U BiH su organizacije nastajale kroz inicijative sa strane. To je izazvalo nesporazume: mnogobrojne inostrane organizacije u BiH važile su kod ljudi prije svega kao pouzdani poslodavci. Ustvari, postojalo je i postoji još uvijek mnogo novoosnovanih lokalnih organizacija, ali samo mali broj od njih uspije i da opstane. „Mnoge mlade lokalne organizacije odustanu kod prvog neuspjelog prijedloga za projekat. “, priča Jasmina Ivošević. Razlog: onaj ko osniva jednu lokalnu organizaciju, nada se uglavnom, da će živjeti od novaca namjenjenih za projekat i ne bori se u prvoj liniji za interese i ideale. „Zato postoji kod ljudi puno nepovjerenja prema tim organizacijama“, kaže Rasema iz südosta iz Novog. A Vesna Vožni iz NVO „Lira“ iz Novog, kaže: „Građane je teško zainteresovati za NVO sektor. Mnogi misle da mi radimo samo za sopstveno dobro“. Malo njih vidi ove organizacije kao predstavnike civilnog društva. Zato što

ograničena sredstva a ne zajednički ciljevi igraju vodeću ulogu, organizacije se doživljavaju kao konkurencija. „Vrlo mali broj polaže vrijednost u njihovu viziju, a to je predušlov za uspjeh“, kaže Goran Špirić iz „Future Plus“ u Tesliću.

Različita iskustva

Dakle, to je jedna komplikovana sredina, koja je od saradnika sūdosta zahtijevala puno strpljenja i napora. Na primjer u Novom, gdje su Rasema i Mirsad imali velike muke da okupe organizacije za jednim stolom. „Na početku su sastanci uvijek propadali“, prisjeća se Rasema. „Ali, mi smo htjeli da nađemo put i to nas je pokretalo“. Na kraju smo uspjeli osnovati Forum, koji se u toku tri godine redovno sastajao i sprovodio zajedničke ideje. Taj Forum je stupio u dijalog sa opštinom i izborio se da organizacije sada čak dobijaju i jedan dio novca iz opštinskog budžeta. Teško je bilo i u Odžaku, gdje je samo mali broj organizacija aktivan i gdje se Forum, osnovan na inicijativu sūdosta, rijetko sastaje. Ali, sūdost se priključio inicijativi OSCE-a iz Orašja da se oformi takozvana „Posmatračka grupa“. Njen cilj jeste da okupi građane i predstavnike NVO sektora, koji će redovno da odlaze na sastanke Općinskog vijeća, vode protokole sastanaka, organizuju javne diskusije i uspostavljaju dijalog sa opštinom i političarima.

Forum u Tesliću pokazuje obećane rezultate i „postao je potpuno samostalan“ kaže Afeda iz sūdosta. Forum zasjeda redovno i izdali su informator u kojem su organizacije predstavile svoj rad široj javnosti. Opština pruža nekim udruženjima novac i prostorije na raspolaganje i postoji otvoren dijalog. Ali za uspjeh je trebalo vremena. „U mnogim mjestima, političari gledaju NVO sektor kao svog političkog protivnika.

NVO-podrška u Odžaku

U centru grada Odžaka nalazi se “Kuća nade”, Centar za osobe sa posebnim potrebama i invaliditetima. Zidovi su ukrašeni šarenim radovima i sto je pun materijala za amaterski rad. Djeca i omladina ometena u razvoju ovdje crtaju i prave interesantne stvari, i kroz to uče da razvijaju svoje sposobnosti. Njihovi roditelji su se 2001. g. okupili i osnovali udruženje koje danas ima 106 članova. „Hasan i Sanjin su nas na početku podržali i pomogli nam da uspostavimo kontakte“, kaže jedna od dobrovoljnih saradnica, koje sada pohađaju kurs kompjutera u sūdostu. Ovom udruženju je uspjelo da uz podršku sūdosta dobije prostorije od opštine. To je bio i najvažniji korak, jer u Bosni i Hercegovini su mnoga djeca ometena u razvoju, zbog srama svojih roditelja, sakrivena u kućama. Sa jednim ovakvim Centrom je lakše ubijediti roditelje, da prekinu sa izolacijom i da uključe djecu u zajednicu.

“Priče uz kafu”

Pokrenuti sopstvene priče

„Kod nas postoji mnogo vrsta kafa: jutarnja kafa, pozdravna kafa, kafa za ogovaranje, kafa za rastanak, a ovo su “Priče uz kafu”. Profesor Slobodan Petrović je jedan od govornika “Priča uz kafu”.

Šta su “Priče uz kafu”?

Iza ove ideje krije se jedan kulturni događaj na koji svako može da dođe i u prijatnoj atmosferi, uz kafu čuje životne priče, uglavnom starijih ljudi, i time oživi svoje sopstvene priče. U sva “četiri mjesta”, otprilike svaka dva mjeseca, pozvani su na ovaj događaj svjedoci vremena iz drugog svjetskog rata. Ukupno su se u svakom Centru, u dvije i po godine, održalo četrnaest rundi “Priča uz kafu”. Razgovori su vođeni uz pomoć moderatora. Pri tom pripovjedač, kao bivši svjedok vremena, govori na jednom „sigurnom mjestu”, o svojim ličnim iskustvima i događajima. Na taj način gosti mogu da reflektuju sopstvena iskustva i odnose u bliskoj prošlosti i da spoznaju tok istorije sa političkim i društvenim događajima u ličnom, individualnom kontekstu. „Na ovaj način možemo više da naučimo o našoj prošlosti. “Uzmimo to kao savjet za budućnost”, stoji u knjizi utisaka u Novom.

Priče iz života

O svom životu pričali su isto i svjedoci vremena iz Njemačke. Tako je i Jutta Frost iz Weinheima, danas 75-ogodišnjakinja, kćerka evangelističkog sveštenika i majke Jevrejke, u Bijeljini, Odžaku, Tesliću i Novom pričala o svom životu. Govorila je, prije svega, o svojim sjećanjima o progonu Jevreja od strane nacionalsocijalista u Njemačkoj, kao i o izbjeglištvu u Engleskoj i Švajcarskoj, gdje je učestvovala izgradnji izbjegličkog naselja Bad Vilbel.

Dr. Eugen Kahl i njegova žena Hildegard su pričali o ubistvima njihovih jevrejskih prijatelja i kako su neke od njih skrivali u svojoj kući, i tako uspjeti da ih spasu. Hans Koschnick, bivši EU-administrator u Mostaru, je takođe bio govornik. On je sa slušaocima podijelio svoje dragocjeno iskustvo i privukao u Tesliću više od 100 gostiju.

Bosiljka Schedlich, direktorica sūdost centra u Berlinu i moderator “Priča uz kafu”, formulisala je ukupni rezultat: „Istorija pobjednika postaje istorija svakog preživjelog svjedoka vremena, ona dobija lice svih mrtvih i svih preživjelih. Tako se uključuju ratni događaji u tok ljudskog razvoja,

« Priče uz kafu » sa Hansom Koschnickom u Bijeljini

njegove mogućnosti u dobrom i strahovi u lošem. Svi ratni svjedoci su relativizirali podjelu na dobre i zle. Oni posjeduju veliko znanje i veliko iskustvo koje mi želimo da sačuvamo za mlađu generaciju, da bismo im pomogli da nastave put ka više demokratije i humanosti." "Priče uz kafu" su počele da otvaraju vrata za ljude koji, kroz otvoreni dijalog, traže put do pomirenja i održivog mira. Iako Sanjin Omeragić, radnik sūdosta iz Odžaka prigovara: „Moralo bi isto da se priča i o posljednjem ratu“, čuje se i osjeća se svuda: rane su još uvijek svježe i treba vremena da se zaliječe.

Izvodi iz "Priča uz kafu" sa govornikom prof. Slobodanom Petrovićem:

„To je bilo 1941, ja znam kada su Nijemci došli u Bijeljino....Počela su protjerivanja. Vidio sam kako počinje nezakonje...Na crkvenom tornju je stajao jedan vojnik, koji je gladao odozgo i ubijao. Bilo je Nijemaca a bilo je i domaćih okupatora, kolaborista.

I kako piše danas u istoriji? Najbolje je to ne dirati i ne pisati o tome. Ne pominjati. Ko je pucao sa tornja je poznato, ali ja neću da kažem. On je pobjegao za Argentinu. Da, jedan od nas. Bio je jako opasan. Ubijao je za sitnicu, povuče pištolj, cak...Ja sam bio na ničijoj zemlji. Noću sa partizanima, danju sa Nijemcima. Tu je živjela jedna žena koja je imala dvije kćerke. Njen sin je bio otišao u rat. Ona nije ni znala na čijoj se strani borio...Poslije jednog partizanskog napada otkrije jedna od kćerki jednog njemačkog vojnika u štali, koji je krvario i nije mogao da se pokrene. Kćerka je htjela odmah da ga prijavi, ali majka joj nije dozvolila. Uvele su ga u kuću, previle i slijedećeg dana su Nijemci povel i ranjenika sa sobom. Kasnije smo saznali, da je u Budimpešti operisan i da su mu spasili obje noge. On nije zaboravio ovu ženu. Kada su se poslije drugog svjetskog rata otvorile granice, on je došao. Pronašao je tu ženu i rekao joj da je došao da se zahvali i da joj se nekako oduži, a ako ona hoće i da oženi jednu od njenih kćerki. To je tako bilo, to je istorija. "

Reakcije iz publike

„Najbolje je o ovom ratu ne pričati. Još je svježe, i mene to potrese, a i druge.

Ja počinjem da drhtim. Ja sam bio zarobljen."

„Ovaj rat je bio još gori. Ja sam ostao u Bijeljini i ja znam šta se ovdje dešavalo. Tri puta sam iskakao kroz prozor. Noću nije bio niko siguran. Svaka noć je trajala kao jedna godina“.

Radionice i kursevi za učenje jezika **Centri prepoznatljivi kao “sigurna mjesta”**

Ponedjeljak je popodne i sudost centar u Odžaku se puni djecom iz osnovne škole. Četiri dječaka i četiri djevojčice se još uvijek ne poznaju, ali to mora da se promijeni. Oni zajedno crtaju njihov grad i stvaraju mala umjetnička djela od flaša, tjestenine i papirnih kutija. “U maloj grupi mogu lakše da pronađu prijatelje”, kaže sudostov radnik Hasan. „Osim toga, grupa je mješovita”, a mješovito znači: među djecom su Bošnjaci i bosanski Hrvati, izbjeglice i povratnici. „To ne igra kod djece veliku ulogu”, kaže Hasan, „i mi time doprinosimo, da predrasude uopšte i ne nastanu”. Kreativne radionice su samo jedan od primjera rada na nenasilnoj komunikaciji, slično kursevima kompjutera i stranog jezika, koji su se održavali od početka rada u sva naša četiri Centra. U Odžaku je postojao na početku i “Most prijateljstva”, projekat, kroz koji su djeca iz Odžaka stupala u kontakt sa svojim vršnjacima iz susjednih gradova, Modriče i Gradačca. Radionice su uostalom i doprinijele Centrima da postanu poznati široj javnosti kao “sigurna mjesta”, gdje se gradi povjerenje i stupa u kontakt sa onima, kojima je pomoć potrebna. U Tesliću su iz ovakvih radionica nastale i grupe za samopomoć.

Od saradnika su postali treneri

Tehniku „nenasilne komunikacije” su naučili sudost-radnici na početku projekta na seminarima, na kojima su između ostalog pripremani za ophođenje prema traumatizovanim ljudima i onima kojima je potrebna pomoć, kao i način reagovanja na emocije i predrasude. Pri tim susretima je bilo riječi o ljudskim i manjinskim pravima. To znanje i tehniku saradnici su mogli da primjenjuju u svakodnevnom radu. Neki su se kvalifikovali za trenere. Oni danas uče saradnike drugih organizacija ili daju seminare za nastavnike i učenike u

okvirima PONS-a (pogledaj stranu 26), ili rade na sopstvenu inicijativu - kao Nebojša iz Bijeljine. „Mi okupljamo nastavnike iz oba entiteta”, kaže on, „i pokazujemo im tehniku komunikacije, kako bi oni mogli konfliktne situacije u školama lakše da riješe i kako bi mogli da rukovode predrasudama i emocijama”.

*Radionica u Odžaku:
Igre bez granica*

Njemačko-bosanska konferencija terapeuta Eksperti su uspostavili kontakt

„Poslije ovakvih konferencija čovjek je pun energije i znanja“, kaže Atifa Mutapčić. Ova psihologinja govori o tri susreta stručnjaka, koje je organizovao sudost u protekle dvije godine: dvije u Berlinu i jednu u BiH, u Tuzli. Tokom višednevnih skupova bilo je diskusija i radionica. Pri tome su psihijatri, psiholozi i psihoterapeuti razmjenjivali njihove metode i tehnike liječenja i svoja lična iskustva sa ratom traumatizovanim ljudima. Po prvi put su terapeuti iz cijele BiH mogli da se upoznaju i da razgovaraju sa svojim njemačkim i švajcarskim kolegama, koji rade sa izbjeglicama. Mnogi eksperti su dali terapeutima savjete i pomogli im da reflektuju svoj rad. „Naše samopouzdanje je poraslo kroz to“, kaže Atifa, „i saznali smo da, ne samo mi u Bosni, imamo probleme“.

„Da se ne zaboravi ono što se desilo“

Dan Bar-On iz Izraela na primjer, mogao je da potakne mnoge na razmišljanje, kada je govorio o iskustvima na radu o pomirenju između djece žrtava i krivaca iz holokausta.

Bessel van der Kolk iz Bostona, koji je radio na istraživanju traumatskih smetnji i njihovog priznavanja, podijelio je svoje znanje sa učesnicima na jednoj radionici. Na okruglom stolu u Tuzli sa temom „Identifikacija i istina; kako možemo zajedno da pomognemo porodicama nestalih“, dogovorili su se predstavnici institucija, vlasti i organizacija za ljudska prava, da u budućnosti još efektivnije i bolje koordiniraju između sebe i sa terapeutima. U jednoj podijumskoj diskusiji, u

Berlinu, ispitivani su načini postupanja sa prošlošću punom nasilja, poređenjem južnoafričke komisije za istinu i izmirenje na jednoj strani i ratnog tribunala za zločine u Hagu, na drugoj strani. Politolog Valerie Rosoux, anti-apartheid-aktivistkinja Dorothea Kerschgens i Percy MacLean iz njemačkog instituta za ljudska prava diskutovali su o tome, kako se ophode države koje imaju u prošlosti iskustvo sa nasiljem. „Mi smo ohrabreni da, fundamentalna ljudska prava i slobodu mišljenja, svjesno integrišemo u naš rad i u naša razmišljanja i da ih predajemo dalje“, kaže Atifa, „da se ne bi zaboravilo ono što se desilo.“

Na kraju je kroz konferencije nastala mreža od preko 50 terapeuta iz Bosne. „Ovakva razmjena je rijetka kod nas.“, kaže psiholog Atifa, „ukoliko budem imala pitanja ili problema, mogu da se obratim mojim kolegama.“

Seminari "Bajke" Pričama protiv svakodnevnih briga

U prve dvije sedmice aprila mjeseca 2003, bračni par Spangenberg obišao je naše Centre. Oni su predstavili svoju metodu kojom se pomaže djeci kroz pripovijedanje specifičnih priča, da savladaju strahove i probleme. On kao sudija za porodične probleme i ona kao psiholog imaju dugogodišnje iskustvo sa djecom koja žive u teškim porodičnim situacijama. Iz ovog posla stvorila se ideja za rad sa terapijskim bajkama: „Često sam primjećivala da djeca moja racionalna objašnjenja ne razumiju", objašnjava Brigitte Spangenberg porijeklo njene ideje. „Onda sam se sjetila, kako sam ranije svojoj djeci pričala priče za spavanje, u kojima su obrađivani njihovi svakodnevni problemi." Da bi se izmislila ovakva „priča koja liječi" potrebno je samo malo fantazije i

znanja za pravu osnovnu strukturu. Prinčevi, mravi i supermen su podjednako pogodni, da se ublaži dječija briga, a pripovjedač može da prilagodi sadržaj bajke prema kulturnom i životnom okruženju njegovih slušalaca.

Omladina u BiH: „Ja želim da odem odavde"

„Hoću da ostanem ovdje. Hoću da promijenim nešto, a ne da bježim od problema". 22-godišnji Saša Mirić iz Novog je izuzevak među mladim ljudima u BiH. Po podacima United Nations Development Programa, 62 procenta mladih između 15 i 30 godina žele da okrenu leđa svojoj zemlji. Saša može da ih razumije: „Nema posla i ima vrlo malo mogućnosti za kvalitetno provođenje slobodnog vremena." Mladi ljudi se nadaju boljim uslovima za obrazovanje i studije u inostranstvu, ili da će odmah započeti jedan bolji život. Svaki četvrti želi, po tom izvještaju, da se najradije za stalno iseli. Između 1996 i 2001. godine, 92.000 mladih Bosanaca i Hercegovaca su planirali da napuste, ili su već napustili zemlju. 17-godišnja Elvira iz Bijeljine je jedna od onih koji su ovoj zemlji potrebni. Na njenoj majici je nacrtan veliki Peace znak, ona govori engleski i njemački, i aktivna je u četiri NVO-a. Ali i ona isto kaže: „Kada završim školu, želim samo da odem iz BiH."

Pustiti fantaziji na volju

Kroz kreativne vježbe vodili su Spangenbergovi svoje učesnike seminara korak po korak ka neophodnom znanju. Roditelji, učitelji i socijalni radnici su naučili tehniku stvaranja bajki, da bi na kraju svojoj djeci izmišljali sopstvene priče; već su osjetili na sopstvenoj koži kako se čovjek oslobađa kada se prepusti fantaziji, zato što su se prije toga i sami, u svojoj mašti pretvarali u drveće, izmišljali smiješne priče i morali da pišu japanske pjesmice. Nije svima bilo lako da se prepuste nepoznatom načinu rada, ali upravo u tome i leži važan doprinos ovog rada: ne samo držati predavanja, nego i doživjeti lično iskustvo sa novim metodskim osnovama.

Sandra Roling

Rad sa omladinom na primjeru iz Odžaka Zainteresovati se za svoj grad

U kino sali u Odžaku podiže se crna zavjesa. Sve stolice su popunjene, izgleda kao da je pola grada tu. Oči su uprte ka bini. Tamo, u svjetlu reflektora, sjede tri djevojke u školskom dvorištu, puše joint i ljutito pričaju o svom dosadnom zavičaju. Njih tri pripadaju omladinskoj pozorišnoj grupi u Odžaku, a jedanaest omladinaca su sami napisali i inscenirali pozorišne predstave. Jedna govori o drogi, druga je priča o jednom dječaku koji se poslije više godina vraća iz Njemačke u njegov zavičajni Odžak i ponovo sreće svoju sestru. Šta je doživio u Berlinu? Kako je njoj bilo u Odžaku?

Omladinska pozorišna grupa iz Odžaka

Omladinsko pozorište i omladinske novine "List odžačke omladine LOM"

„Dosada, droga, povratnici - mi smo pokušali da tematizujemo svakodnevne probleme mladih ljudi“, kaže sudostov radnik Sanjin, koji je osnovao pozorišnu grupu. Mnogi mladi ljudi iz Odžaka su ratne godine proveli u Njemačkoj i poslije rata se vratili u svoje razrušeno mjesto. Naravno da se tu ne osjećaju kao kod kuće i da bi najradije napustili grad. „Ovdje nema radnih mjesta i ima malo mogućnosti da se kvalitetno provede slobodno vrijeme“, kaže Sanjin. „Nama je zato važno da zainteresujemo mlade ljude za njihov grad i da ih pokrenemo da sami postanu aktivni“.

Sudost nije samo osnovao pozorišnu grupu, već je organizovao izlete sa djecom i omladinom u okolinu, na primjer, na obalu obližnje rijeke Bosne. I sudostov radnik Hasan je imao ideju o stvaranju omladinskih novina i osnaživanje grupe mladih ljudi za dalji samostalni rad, kao i osnivanje svoje sopstvene lokalne organizacije, koja će i poslije projekta sudosta aktivno raditi na svojim zadacima i to sa uspjehom.

14 mladih ljudi su se redovno mjesecima sastajali u prostorijama sudost centra, sjedili zajedno do kasno uveče, pisali tekstove za novine i tražili donatore iz mjesta. Do sada su izašla četiri debela izdanja.

Uistinu, ima još puno toga da se uradi, ali to znaju sada isto i mladi ljudi u Odžaku. Neki od njih razmišljaju o tome da osnuju jednu izviđačku organizaciju. Drugi hoće ponovo da izdaju novine. A Sanjinova pozorišna grupa? „Trema je doduše strašna“, kaže 15-godišnja Bera, „ali mi imamo već puno novih ideja za slijedeće predstave!“

Rad sa Romima u Bijeljini Ljetna škola nailazi na podršku

„Bez sūdosta teško da bi se ovoliki broj djece uključio u redovno školovanje“, misli Mujo Beganović, predstavnik Roma i asistent na projektima obrazovanja romske djece. Sa ljetnom školom, koja se organizuje od 2002. godine, za romsku djecu, u periodu od sredine juna do sredine avgusta, pripreman je put za njihovo uključivanje u osnovnu školu. Danijela je izvršila pripremu prostorija, angažovala kompetentne učitelje i da ne zaboravimo, organizovala romsku djecu za pohađanje ljetne škole. Nastava je održavana u dvije grupe, četiri puta nedjeljno, a djeca su učena osnovama čitanja i pisanja, učili su matematiku i „ponašanje u školi“. „Mujo nam je od velike pomoći“, kaže Danijela. On prati djecu na putu do škole i pazi da se nijedno „ne izgubi“. Osim toga, on nam pomože da se podigne svijest kod roditelja o važnosti obrazovanja, da prijavljuju djecu i da ih šalju u školu. „Kroz ljetnu školu romska djeca su uspjela da se pripreme za redovno školovanje - tek tako je i praktično bilo moguće upisati ih u školu, kaže Mujo. Kad on kaže: „mi jednostavno nemamo sredstava“ postaje jasno da roditelji ne mogu sebi da priušte da šalju djecu u školu. Od 1.500 Roma koji su se vratili, skoro su svi bez posla. Razumljivo je, da za školske stvari ne ostaje novca. Osim toga, u Bosni i Hercegovini se ne dobijaju knjige u školi, već su sami roditelji odgovorni za nabavku i finansiranje. Zahvaljujući zadužbini Güntera Grassa za pomoć romskoj djeci, nabaviće se knjige za slijedeću školsku godinu, kao i neophodan materijal za romsku djecu koja pohađaju ljetnu školu. Danijela uspostavlja kontakte i pokušava pronaći one, koji bi na neki način pomogli ovoj djeci. „Uvijek postoji par svesaka i olovaka, koji se rado poklanjaju romskoj djeci“, kaže ona. Jedan SFOR-ov vojnik je poklonio 60 eura na rastanku, kada se vraćao u Ameriku. „Naravno da ima i

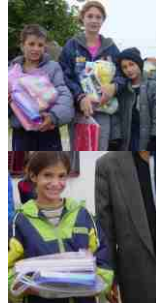
Počela je ljetnja škola u
Bijeljini

Danijela i Mujo dijele materijal

problema", kaže Danijela, jer „neka djeca ne idu redovno u školu i svake godine ponavljaju razred." I ove godine su u školovanje uključena i četrnaestogodišnjaci. Ovo je zahtijevalo mnogo vještine u pregovorima sa nadležnim institucijama, ali Danijela je zadovoljna rezultatima. „Starija djeca će tamo, u posebnim odjeljenjima i kroz prikladnu nastavu pokušati, da se što je prije moguće, uključe u više razrede", kaže Danijela. U međuvremenu je čak i

ponuđen kurs za opismenjavanje za odrasle, koji se održava svake nedjelje.

Izaći iz siromaštva

Smisao i rezultate ovog koncepta vide i drugi. „Sada će Ministarstvo obrazovanja Tuzlanskog kantona organizovati ljetnu školu i u Lukavcu, Modriči, Tuzli, Brčkom, Banovićima i Vukosavlju!" kaže Danijela ponosno. Mujo i Danijela učestvuju na sastancima vezanim za reformu obrazovanja, zajedno sa predstavnicima međunarodnih organizacija, opština i školskih vlasti. Tamo razmjenjuju iskustva o potrebama Roma, da bi podstakli političku reformu, koja će dugoročno dati mogućnost Romima, da izađu iz kruga siromaštva i isključenosti.

Romi u BiH: „U najgoroj situaciji"

Romi su grupa stanovništva, koja je svuda u BiH u manjini. Kao i u Bijeljini, oni žive uglavnom izolovani u selima ili četvrtima bez asfaltiranih ulica, u starim, propalim ili nezavršenim kućama. Jedva da neko ima stalni posao, mnogi ne znaju ni da čitaju ni da pišu, većina Roma prosi. „Romi su u najgoroj situaciji u BiH, ako ne i u cijeloj Evropi", navodi se u jednom izvještaju evropskog savjeta 2002. godine. Tokom rata mnogi su Romi protjerani i mnogi izbjegli u zapadnu Evropu. Danas u Bosni i Hercegovini, po izvještaju Minority Rights Group, živi otprilike 45.000 Roma - tačan broj se ne zna. „Mnoga djeca nisu uopšte ni prijavljena", kaže Nijaz Biberović, bivši saradnik Human Rights Department OSCE-a u Sarajevu, koji je i sam Rom. „Oni ne idu u školu, prose da bi izdržavali porodicu, ostaju nepismeni, i tako se đavolji krug okreće". Biberović zna isto da nije uvijek lako pomoći Romima. „Jedan veliki problem je da Romi nisu jedinstveni". Borba za moć između njih samih i međusobno nepovjerenje otežavaju pomoć.

Psihosocijalni rad na primjeru Teslića **„Da bi život mogao teći dalje“**

Obje sūdost radnice u Tesliću, Afeda i Koviljka, imale su veliku želju na kraju rata. Htjele su da obezbijede svojoj djeci miran i siguran život. Počinju da se angažuju u svojoj sredini pružanjem humanitarne pomoći, kako bi zbrinule one kojima je pomoć potrebna. Ubrzo primjećuju: „Kao što je važan rad na krovu jedne kuće, tako je i važan rad na samom sebi“. Kada je počeo projekat “Nada”, ubrzo su se mnogi ljudi zainteresovali za kurseve. Sa kursevima za crtanje, engleski i kompjuter, a čak i sa izletima za ribolovce i šahovskim turnirima, pokušale su da sastave osobe svih starosnih dobi i oba pola.

Za žensku grupu pozvale su jednog ginekologa da informiše i odgovara na pitanja žena. Kroz redovne sastanke grupa je postala „grupa za samopomoć“, i na kraju su žene osnovale organizaciju „Viktoria“ i trenutno realizuju jedan 5.000 eura vrijedan projekat za obnovu. Isto tako, mnoge druge grupe za samopomoć pokušavaju da savladaju svoju traumu, tako što postaju aktivni, udružuju se i traže projekte i radne prostorije.

Reakcije koje su izazvale šok, kao posljedice neočekivanih smrtnih slučajeva

„Nije bilo lako na početku ubijediti pojedince, da mi svima pružamo ruku“, kaže Afeda. Uprkos tome, njih dvije uspijevaju da redovno sastave grupe. Prvih nedjelja članovi se upoznaju i izgrađuje se povjerenje da bi se zatim moglo pričati o ličnim iskustvima i doživljajima. „Svačija trauma je različita“, znaju one i objašnjavaju, da su neki ljudi pod uticajem traume, puni strahova i nepovjerenja i imaju iznenadne napade osjećanja (plakanje, smijanje, mucanje ili mokrenje u krevetu).

„Kod ljudi, koji su neočekivano izgubili više članova porodice, javljaju se jake šok reakcije“, kaže Koviljka, kada govori o iskustvima iz rata. Kao

Sa slikama se nasilje prerađuje

bivši školski psiholog, ona sada radi u Centru sa mnogim mladim ljudima i odraslima. Na tom „sigurnom mjestu“ se radi o tome da se pronađu različiti grupni interesi, da se informacijama pomogne, da poboljša komunikaciju među članovima grupe, da se ojačaju ličnosti kao i „upoznati sam sebe“ sa ciljem da se savlada trauma. Akcijom „Djeca je potrebna ljubav, a ne batine“, organizovale su susret roditelja i jednog neurologa, dok su u sobi pored njih djeca crtala. „Jedno dijete je obojilo sve u crno“, kaže Afeda. Kod ovakvih i sličnih

teških slučajeva traumatizacije upućuju ih Afeda i Koveljka specijalisti. Jedni od dobrovoljnih specijalista su defektolog doktorica Vuksimović, koja trenutno liječi devetoro djece i neuropsihijatar dr. Đurić, kod kojeg su na terapiji 15 bivših logoraša. Oboje rade intenzivno mjesecima sa jednom grupom, dok se ne osnuje jedna nova grupa sa specijalnim potrebama. „Najvažnije je, da je to za učesnike besplatno, jer mnogi ne mogu sebi da priušte profesionalnu pomoć.“, mišljenje je obiju radnica suda. Radi se o tome, da se ljudi izvuku iz izolacije, da bi mogli ponovo da komuniciraju i da pronađu svoje mjesto u zajednici, da bi na kraju za njih u Tesliću „život mogao da teče dalje“.

Rad na traumi u BiH: preraditi rat, bijeg i nasilje

Riječ trauma potiče iz grčkog jezika i znači povreda. Traumatizovana je „ljudska individua, koja je u njenim elementarnim životnim potrebama ugrožena i povrijeđena, kod koje se ne poštuje njeno ljudsko dostojanstvo i sloboda.“ Čovjekov psihički sistem može kroz akutna i trajna opterećenja da se preoptereti i na kraju da postane traumatizovan. Mnogi ljudi u Tesliću su žrtve rata, povratnici, nezaposleni, u mnogim porodicama je nasilje na dnevnom redu. Da bi savladali traumu, specijalisti primjenjuju posebne terapije. Koveljka i Afeda vjeruju u „debrifing metodu“ i „biblioterapiju“.

„Debrifing metoda“ se sastoji iz više rundi, pri čemu se prvo stvara povjerenje u grupi. Uglavnom su to osobe, koje su izgubile voljenu osobu. Kada svako ko je na redu u krugu ispriča svoj negativan doživljaj, upoznaju se pojedinci bolje između sebe i postaju svesni svojih jačih strana. Na kraju se priča o emocijama, i terapeut pruža mogućnost, da se žalost ili mržnja još jednom doživi. Ovdje terapeut mora da kontroliše emocije. U grupi se svi pomažu međusobno, svi smiju da pokažu svoja osjećanja. Na kraju, kada su emocije „ispuštene“, počinje diskusija, u kojoj se prihvati doživljeno i uči se da se sa doživljenim živi.

Kod „biblioterapije“ se u opuštenoj atmosferi sa muzikom, radi na jednom tekstu. Jedan od članova grupe čita neku priču punu životnih mudrosti i emocija, koja dotiče svakoga. Iznenada se priča završava i svi imaju zadatak da nastave i da napišu priču po svojim slobodnim mislima.

Civilno društvo u Bos. Novom / Novom Gradu Prepoznati probleme i zajednički ih riješiti

Tako nešto je u BiH rijetkost: 400 školske djece i omladinaca idu sa plakatima i transparentima ulicama Novog i protestiraju protiv zagađivanja njihove rijeke Une. Ljeti je mala livada na obali puna kupača, u rijeci stoje ribolovci sa gumenim čizmama i dugačkim štapovima za pecanje. Ali sada treba da se zakopa atomski otpad u obližnjoj Trgovskoj Gori u Hrvatskoj. Stanovnici Novog nisu pitani za mišljenje, Una je u opasnosti. „Iznenada je cijela opština stajala rame uz rame“, priča Jelena iz sūdost centra u Novom. Ona je na „Dan planete zemlje“, zajedno sa školama organizovala demonstracije. „Mi hoćemo da formiramo civilno društvo i da animiramo ljude da sami prepoznaju probleme i da ih sami riješe“, kaže Jelena.

Stvoriti osjećaj za druge i za svoj grad

Zato su ona i njen kolega Mirsad izmislili takozvane „dane“. U sūdost centru u Novom visi jedan kalendar, na kojem su pojedini datumi zeleno markirani. Pored „Dana planete Zemlje“ tu su na primjer „Dan nepušača“ i „Svjetski dan djece“. Za ovakve dane sūdost organizuje zajedno sa stanovnicima grada posebne akcije: Na „Svjetski dan borbe protiv AIDS-a“ omladina se informisala o aidsu i napravila anti aids party. Na „Svjetski dan za zaštitu okoline“ sakupljali su stanovnici grada smeće na obalama rijeke. A najveća akcija je bila na „danu bez automobila“. Mnogi građani su išli pješice, neke ulice u gradu su bile zatvorene za saobraćaj i ko je želio, mogao je da se takmiči u vožnji biciklom. Čak je i opštinska uprava podstakla akciju. „Mi nismo ovdje gradili kuće“, kaže Jelena, „ali smo okupili ljude i pomogli im da razviju osjećaj za njihov grad i jedni za druge.“

Smeće na obali Sane u Novom: Skupljalo se na svjetskom danu za zaštitu okoline

Pogled unazad na projekat **“Nada” daje uistinu nadu**

Kada poslije tri godine rada na demokratizaciji pogledamo unazad, dvostruko smo iznenađeni:

Prije svega, pitamo se: šta, zar su već prošle tri godine? Dobro se sjećamo, kako smo zajedno počeli, kao novosastavljena grupa kroz različitih ličnosti, koji se nisu ni međusobno poznavali (izuzimajući dvoje). I ovaj projekat, koji je od bosanskercegovaca kolega tek trebalo da postane konkretan i da pokrene aktivnosti, bio je za većinu nas, danas to možemo da kažemo, ipak još vrlo nejasan.

Toliko puno se desilo u ove tri godine. Poslije početne faze učenja i borbe protiv skepse, iznutra i spolja, išlo je brzo. Iznanada su navirale ideje i prijedlozi iz mjesta, počeli smo da planiramo, da organizujemo partnere i da nalazimo učesnike. Funkcionisalo je - nastale su suđost specifične i mjestom specifične aktivnosti. Napredovali smo, koncentrisali se, procjenjivali, diskutovali preko „crvene linije” i usudili se da pravimo eksperimente. Ova brošura ne pokazuje ni izbliza sve, ali daje utisak o tome, koliko je ipak bilo moguće uraditi u ovim „nadom siromašnim” mjestima u BiH. Nešto se pokrenulo u sva četiri mjesta.

Naučili smo prije svega, da je demokratizacija vrlo naporan i dugotrajan posao, da sa njenim dostignutim ciljem čovjek nikada nije zadovoljan i da se njeni uspjesi teško mjere. Naučili smo isto, da projekti ove vrste ne smiju da se stvaraju u Njemačkoj. Odlučivati spolja šta je za ljude dobro, suprotno je demokratizaciji. Odlučujuće za uspjeh je, prema tome, način po kojem se ljudi oslovljavaju. Onaj koji treba da učestvuje u odgovornosti, mora isto i da učestvuje u planiranju umjesto da sprovodi naše planove. Pored toga su poštenje, pouzdanost i realizam neophodni, kako se ne bi stvarala pogrešna očekivanja.

Nama je, kao i našim partnerima i učesnicima, veoma žao da se projekat “Nada” uskoro završava. Ipak, sa “Nadom” se ne gubi nada i za to ima mnogo znakova.

Dirk Sabrowski

Pogled naprijed **“Nada” odlazi, PONS ostaje**

„Da li su „poboljšani uslovi za učenje“ direktan ili viši cilj projekta?“ Koncentrisani, ali još uvek pomalo zbunjeni, sagnuli su se učenici, roditelji i nastavnici nad listom papira koji leži ispred njih. Treba da sastave zahtjev projekta za izgradnju školske auto radionice; na sreću, prvo samo za vježbu i pod stručnim uputstvima trenera Tihomira. Ovaj seminar je dio velikog programa za trening, iniciran i sproveden od PONS-a, lokalnog udruženja, koje su osnovali sudost radnici, da bi i poslije završetka projekta „Nada“ mogli da slijede svoje ideje. Od septembra 2002. rade na ostvarenju ovog prvog projekta Slavica Kokoruš, bivša sudost radnica i predsjednica novoosnovanog udruženja, i njena asistentkinja Dragana Ilić uz finansijsku pomoć „Rosa-Luxemburg“ fondacije, čiji je moto „Svi zajedno za naše škole“.

Početni kapital za Savjete škola

Nastavnici, roditelji i učenici osam škola iz sjeverne BiH, osnovali su na inicijativu PONS-a Savjete škola, u kojima žele zajednički da poboljšaju situaciju u svojim školama. PONS ih podstiče u tome sa neophodnim “Know how”. Na seminarima se prije svega uče osnove planiranja i realizacija projekta. Na kraju svaki Savjet škole dobija jedan mali početni kapital, da bi ostvarili svoje prve ideje - naravno samo, ukoliko se prije toga podnese profesionalni zahtjev PONS-u. “Learning by doing”,

upravo. Još važnije nego poboljšana školska kuhinja ili novo opremljeni amfiteatar, je upravo iskustvo, da se uprkos praznim kasama, sa malo angažmana, ipak uspije nešto ostvariti. Kao što jedan učesnik primjećuje: „Ranije sam mislio, škola i tako nema para. Sada vidim da je moguće uraditi nešto.“ „Usavršavanje nastavnog osoblja i roditelja, podsticanje razmjene među školama oba entiteta“ ovo je pravi naziv projekta, a znači takođe i nešto drugo: vjerno svom imenu udruženja „PONS“-mostovi, trebao bi taj projekat da stvori vezu između grupa stanovništva.

Slavi se susret dviju škola iz Modriče i Gradačca

Tako su koordinatori za ovaj projekat smišljeno izabrali četiri para škola, koje se nalaze geografski blizu, ali su u različitim entitetima. Pri zajedničkom učenju na seminarima, stalno su članovi Savjeta škola iz Bijeljine i Tuzle, Teslića i Tešnja, Gradačca i Modriče, Bosanskog Novog/Novog Grada i Bosanske Krupe bliži jedni drugima. Da bi u budućnosti kontakti između susjednih opština postali još intezivniji, postoje u projektu i takozvane „međuentitetske posjete“. Svaki Savjet škole poziva jednom članove partnerske škole da provedu zajednički dan. Na sportskim turnirima i malim prezentacijama školskih radionica, mogu da se upoznaju i ostali učenici, nastavnici i roditelji. Bilans je vrlo pozitivan. Uprkos početnim strahovima i omladina i odrasli su se složili: „Ovakva zajednička okupljanja trebalo bi češće da se dešavaju.“

„Beauty of growing up“

Sa idejom „Svi zajedno za naše škole“ PONS je stvorio solidnu početnu poziciju. Kao dopuna aktuelnoj obrazovnoj reformi projekti kao ovaj su omiljeni kod učesnika i sponzora i postoje dobre šanse da se ovaj projekat produži dalje. Projekat „Beauty of Growing up II“ koji je počeo 2003.

Godine, PONS je preuzeo direktno od sūdosta. To je nastavak jedne uspješne kooperacije sa lokalnom organizacijom žena „Lara“, projekat u kome se u osnovnim školama u Bijeljini unapređuju odnosi između djece i odraslih. PONS može da iskoristi iskustva stečena u sūdostu i na drugim poljima.

Na taj način bili su u mogućnosti da dobiju prostor za kancelariju u kući koju je Freudenberg fondacija prije toga dala sūdostu i „Lari“ na besplatno korišćenje. U međuvremenu su tu zgradu dugoročno prepisali dvjema lokalnim organizacijama, PONS-u i „Lari“ za zajedničko korišćenje. Zbog ovih povoljnih okolnosti PONS-ovo glavno sjedište je u Bijeljini, ali njegovi članovi žive i rade u svim mjestima, u kojima je sūdost aktivan. Takođe i ovi saradnici planiraju za budućnost, da u „njihovim“ mjestima postanu aktivniji sa projektima u svojim zajednicama. O PONS-u će se sigurno još čuti.

Sandra Roling

*Tim prvog projekta:
Slavica Kokoruš,
Dragana Ilić, Sandra
Roling*

Zahvaljujemo se kolegama koji su nas napustili ili tek počeli da rade:

Ramajana Kopic ■ Branka Lazarević ■ Slavica Kokoruš ■ Rasema Mistrić
Inesa Huremović ■ Enisa Mulaomerović

Zahvaljujemo se svim partnerima, donatorima i ostalima:

European Commission ■ Giovanni Piunno & Gordana Šuvalija ■ Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit und Entwicklung (GTZ) ■ Freudenberg Foundation ■ Monika Kleck ■ German Foundation for UN Refugee Assistance ■ Wolfgang Stümer ■ Fritz Balke ■ Rosa-Luxemburg-Foundation ■ Hanns-Seidel-Foundation ■ Alija Rizvanović ■ Dr. Boško Đurić ■ Bivše terapeute u Tesliću: Željka i Milan Miličević, Damir Dževdetbegović, Šefik Hedžić ■ Terapeute u Novom: Radmila Gnjatović i Branka Marinčić ■ Lukrecija Manojlović ■ Foundation for the benefit of the Roma people of Günter Grass ■ Hans Koschnick ■ XENION e.V. ■ Amica Tuzlanska & Irfanka Pašagić ■ Pfizer Company ■ OSCE uredima u Orašju, Tuzli i Bijeljini ■ UNHCR uredima u Bijeljini i Orašju ■ Schüler Helfen Leben ■ Mujo Beganović ■ Sandra Roling ■ Jana Walter ■ Jutta Frost ■ svim govornicima „Priča uz kafu“ ■ Brigitte & Ernst Spangenberg ■ Ministarstvo inostranih poslova Savezne Republike Nemačke ■ ASA-programme ■ Step-by-Step-programme, Sarajevo ■ Robert-Bosch-Foundation ■ svim partnerskim školama ■ Florent Pinguet ■ Nemačka Ambasada, Sarajevo ■ Axel-Springer-Publishing house, Berlin ■ Kulturnim centrima u Odžaku i Bos. Novom/ Novom Gradu ■ Upravni kontor, Berlin ■ Hilfe Konkret e.V. ■ Patrice Keller de Schleithem ■ CNA, Sarajevo ■ CGSA, Odzak ■ LARA, Bijeljina ■ PONS Jens Tönnesmann i Jadranka Kursar

Impresum:

Redakcija i Layout: Jadranka Kursar and Jens Tönnesmann
Izdavač: südost Europa Kultur e.V., Großbeerenstraße 88, D-10963 Berlin
V.i.d.S.P.: Dirk Sabrowski, südost Europa Kultur e.V.
Tiraž: ukupno 3.500 na tri jezika
Štampa: PrintCom, Rudarska 61, 75000 Tuzla, BiH